

Klaustar pavlinskog samostana u Lepoglavi

Zlatan Balog

Kustos dvorca Trakošćan

Izvorni znanstveni rad - UDK 726.71/.74 (497.5 Lepoglava)
904 (497.5 Lepoglava):726

3. listopada 1996.

Unatoč tome što je na području srednjovjekovne Slavonije postojao velik broj samostana s klaustrima, nedvojbeno uglavnom s nadsvođenim trijemovima i hodnicima, do današnjeg dana nije sačuvan ni jedan. Jedini nadsvedeni srednjovjekovni prostori u kontinentalnoj Hrvatskoj uglavnom su prizemlja zvonika, a klaustre rekonstruiramo iz rasporeda kasnije pregrađivanih samostanskih krila, arheoloških nalaza, tragova očuvanih na zidu, gdje su otisnuti ostaci svoda samostanskoga krila, ili ih, jednostavno, pretpostavljamo. Važnijim podacima i tragovima gotičkih klaustara možemo smatrati ostatke svodnog sustava na crkvi u Voćinu¹, pregrađeni, ali ipak djelomično sačuvani hodnik samostana u Remetincu² te arheološke nalaze i rekonstrukciju pavlinskog samostana u Kamenskom³...

PAVLINSKI SAMOSTAN U LEPOGLAVI

Pavlinski samostan u Lepoglavi utemeljen je negdje oko godine 1400.⁴, a u 17. je stoljeću potpuno pregrađen. Prije arheoloških istraživanja 1972. i 1973.⁵, zatim onih 1990./91., i, napokon, 1993.⁶, jedva da se moglo i slutiti predbarokno stanje, da bi istraživanjima ipak bila sabra-

Na temelju istraživanja arheologa iz Praga (1972. i 1973.), te na temelju vlastitih istraživanja (1990/91. i 1993.) autor rekonstruirao izvorni izgled klaustara lepoglavskog samostana izgrađenog u 15. stoljeću, a srušenoga polovicom 17. stoljeća, prilikom proširenja samostana. Kao građa za rekonstrukciju poslužili su ostaci konzola na sjevernom zidu crkve, nađeni fragmenti konzola i rebara, te sačuvani dio klaustara s izvornim križnorebrastim svodovima uklopljen u prizemlje zvonika. Hodnik klaustara nadsvođen križnorebrastim svodovima na konzolama imao je stilski zanimljive detalje i portale, a neka originalna rješenja dokazuju prisustvo visoko stručnog majstora. Autor je rekonstruirao tri krila klaustara, te na temelju stilске analize proveo usporedbu sa suvremenim i starijim objektima. Lepoglavski klaustar uklapa se u srednjoeuropsku kasnu gotiku s izvorištem u Pragu a širenjem preko Mađarske i Ptujске gore u Sloveniji otkuda je direktna veza s Lepoglavom.

na građa za relativno cjelovitu okvirnu rekonstrukciju situacije, te brojnih detalja predbaroknog samostana. Ta su istraživanja bila i podloga za sljedeću rekonstrukciju.

¹ A. Horvat: "Novi pogledi na gotičku crkvu u Voćinu", Rad JAZU 360/1971., sl. 6, 7

² D. Vukičević-Samaržija: "Gotičke crkve Hrvatskog zagorja", Zagreb, 1993., str. 194 id.

³ Z. Horvat: "O ostacima gotike u crkvi u Kamenskom", zbornik "Kamensko - crkva i samostan pavlina", Zagreb, 1973.

⁴ Povijesne podatke za pavlinski samostan u Lepoglavi, ukratko, vidjeti: Z. Balog: "Geneza izgradnje lepoglavskog samostana i crkve svete Marije - reinterpretacija pavlinskih izvora", Lepoglavski zbornik 1992., Zagreb 1993., opširnije u navedenim vrelima u citiranoj studiji.

⁵ Istraživanja je izveo Statni ustav iz Praga u sklopu priprema za rekonstrukciju čitavog kompleksa, do čega nije došlo. Rezultati istraživanja nisu publicirani, dostupni su samo u elaboratu *Arheologija I i Arheologija II*.

⁶ Publicirano, Z. Balog: "Arheološka istraživanja u Lepoglavi 1990/91. (1993.)", Lepoglavski zbornik 1995., Zagreb, 1996.

REKONSTRUKCIJA GOTIČKOGA KLAUSTRA

Srednjovjekovni lepoglavski samostan razvedeni je građevinski kompleks opsega otprilike 40 x 40 metara, grupiran oko dvorišta 10,8 x 10,8 (?) metara. S južne je strane samostana crkva, zapadnim pročeljem uvučena od zapadnoga krila, a jugozapadni kut dvorišta nadvisuje zvonik. Istočna strana samostana razvedena je apsidama crkve i kapitularne dvorane, koje se približno rimuju, samo što je crkvena apsida oživljena upornjacima.

Bar za dio samostana nedvojbeno je utvrđeno da je bio na kat, a s obzirom na veličinu samostana, to se može pretpostaviti za čitav kompleks, osim prostora koji svojom visinom obuhvaćaju oba kata (pretpostavljena kapitularna dvorana ili kapela s freskama pored zvonika). Uz zapadno krilo hodnika klaustara pravilno su grupirani prostori koji oblikuju artikuliranu cjelinu, u kojoj je najmanje jedan prostor reprezentativnoga značaja. Sjeverno samostansko krilo nije istraženo, pa je ovdje dimenzija pretpostavljena analogijom. Nedvojbeno, ovdje su bile raspoređene stambene ćelije redovnika, spavaonice i slično, pa taj dio samostana nema reprezentativnih svojstava.

Ključni dio prostorne organizacije samostana jest zvonik, smješten u jugozapadnom kutu klaustara, tako da hodnik klaustara prolazi kroz prizemlje i kat zvonika. Zvonik ima i strateško značenje⁷, jer je to jedini, a ujedno dobro branjeni, ulaz u samostan. Iz zvonika se, nakon ulaza, nastavlja hodnik desno u južno krilo i lijevo u zapadno samostansko krilo. Južno krilo vodi do sjevernog portala crkvene lađe, izvorno jedinog ulaza u crkvu, pa je taj prilaz nužno bio dostupan vjernicima. Zapadno krilo klaustara ulaz je u samostanski dio i bio je dostupan redovnicima. Budući da nema tragova pregradnog zida, naprotiv, nalazi nedvojbeno dokazuju kontinuitet prostora, zamišljamo da je to krilo željeznom rešetkom s vratima bilo odijeljeno od vjernicima dostupnog prostora južnog krila.

Kroz ulaz u samostan, koji je bio pod nadzorom s prozora zvonika, preko dviju visokih stuba silazi se na nižu razinu popločenja. Južno krilo klaustara bilo je popločeno debelim kamenim pločama ukrašenim ciglenim ukrasnim fugama. Lagani podni nagibi, utvrđeni u razinama nađenih fragmenata, pomažu lakšem uklanjanju oborinskih voda, a možda i njihovu skupljanju u cisterne. Za razliku od južnoga krila, koje je bilo masovno iskorištavano kao jedini pristup crkvi, zapadno i istočno krilo bila su položena manje trajnim opekama, što je, međutim, za malobrojne redovnike bilo dovoljno. O tome svjedoči i njihova dobra očuvanost u otkopanim fragmentima. Cigle su formata 27 x 13,5 x 5 cm, uobičajenog u 15. stoljeću, te je nedvojbeno da su originalne. Ima razloga pretpostaviti da je i dvorište bilo popločeno, i to tako da je razina popločenja dvorišta bila približno jednaka podu hodnika. U sredini dvorišta nalazi se grlo cisterne⁸.

Mnogo više poteškoća i širi prostori za pretpostavke i nagadanja ostaju u pitanjima izvorne zidne elevacije klaustara. Dok je unutrašnji zid južnoga krila sačuvan u čitavoj visini, što je i bila okosnica rekonstrukcije, vanjski, dvorišni zidovi hodnika, sačuvani su samo u temeljima, i to nepotpuno. No u zapadnome krilu, gdje je usporedba moguća, uočavamo razliku u debljini vanjskog i unutrašnjeg zida hodnika klaustara⁹. Ta razlika, međutim, nije značajna, da bismo pretpostavili neku lakšu konstrukciju kata klaustara. Nedvojbeno je i kat, poput prizemlja, bio zidan, samo vjerojatno nije bio nadsveden. Upitno je koliko je klaustar bio rastvoren prema dvorištu, te smo tu upućeni na komparativnu građu. Sličan smo klaustar našli u dominikanskom samostanu u Ptujju, datiranom približno u vrijeme gradnje lepoglavskog samostana¹⁰, te smo ga, respektirajući razlike, spremni prizvati u pomoć u pitanjima rekonstrukcije lepoglavskog. Ptujjski klaustar ima u svakom jarmu veliki prozor prema dvorištu, prozori su izvedeni poput crkvenih prozora sa šprljcima i bogatim mrežištima. Tragovi ukazuju na to da su prozori bili ostakljeni. Ima razloga i lepoglavski klaustar zamisliti zatvorenim poput ptujjskoga. Nepovoljna klima svakako žini odbojnom ideju potpuno otvorenog hodnika, te bi se redovnici teško odrekli toplinske barijere pred ulazom u samostanske prostorije. Debeli i duboki temelji predviđeni su da nose zid, i to u visine bar dviju etaža. Na zatvorenost samostanskog hodnika na katu upućuje potpuna otvorenost tog hodnika prema crkvenoj lađi. Tu se, naime, nalazi veća empora za gledanje u lađu, ali bez ikakvih tragova ostakljenja.

SVOD KLAUSTRA

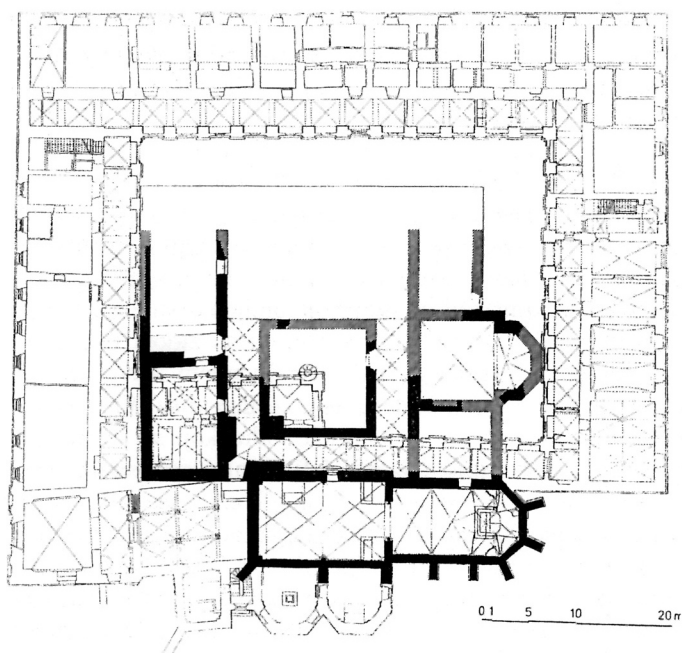
Sačuvani svod prizemlja zvonika jedini je spomenik očuvanoga svoda jednoga gotičkog klaustara u kontinentalnoj Hrvatskoj, odnosno srednjovjekovnoj Slavoniji. Prizemlje zvonika nadsvedeno je dvama jarmovima križnorebrastoga svoda, te trećim, uglovnim jarmom, koji se iskrivljuje prema hodniku ulaza u samostan. Rebra počivaju na konzolicama oktogonalnoga presjeka, koje vire 5/8 iz zida, prema dolje završenima u obliku obrnute piramide, te s

⁷ Usp. Z. Balog: "Crkve - tvrđave u zapadnom dijelu Varaždinske županije", KAJ 3, Zagreb, 1996.

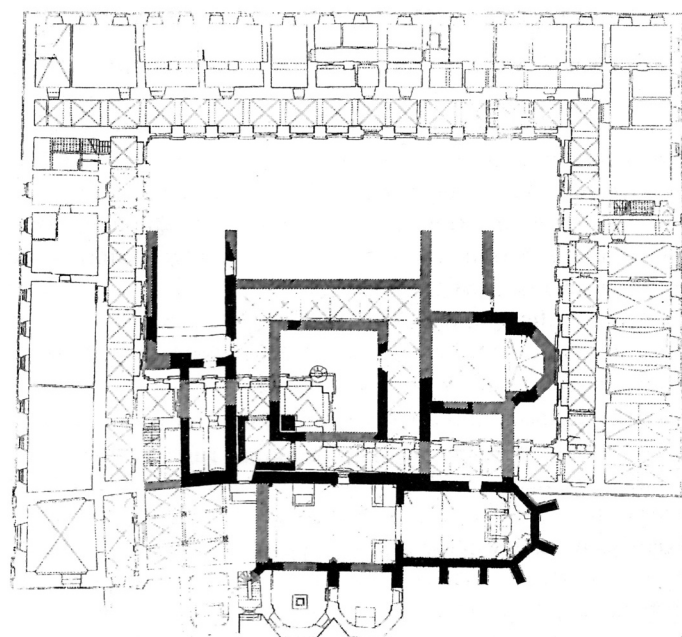
⁸ Elabarat: *Arheologija I*, sonda A

⁹ Unutrašnji je zid hodnika širok 118, a vanjski 100 cm.

¹⁰ "Gotika v Sloveniji", Ljubljana, 1995., katalog izložbe, kat. br. 16, autor kataloške jedinice, S. Štefanec, bez izvora, analogijom izvedbu nadsvedenog klaustara datira oko godine 1415.

1. Tlocrtna rekonstrukcija gotičkog samostana prema istraživanju SUPRPMO iz Praga 1972. i 1973. (Elaborat Arheologija II, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Zagreb)

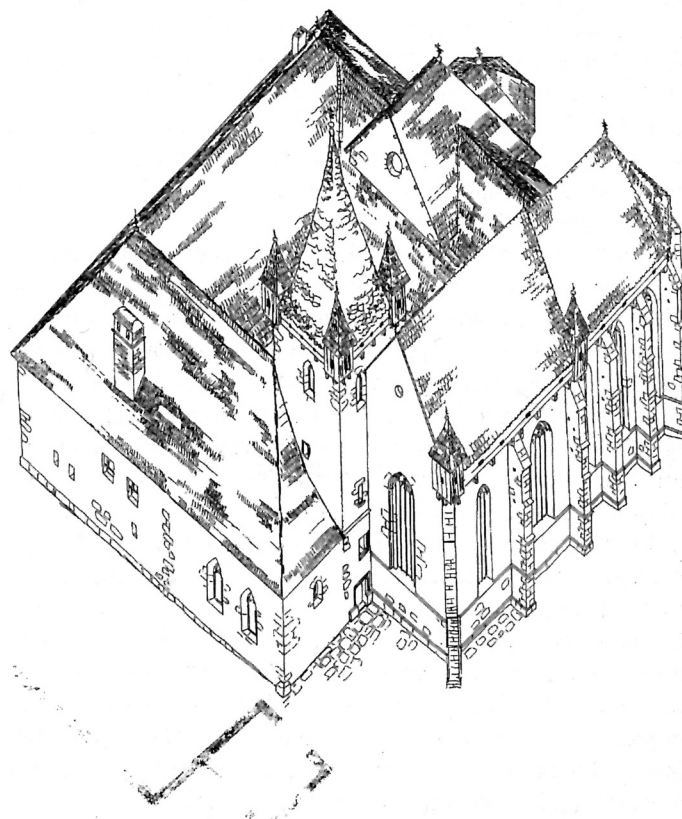

2. Tlocrtna rekonstrukcija gotičkog samostana, na podlozi elaborata Arheologija II, prema istraživanjima 1990/91. i 1993.; korigirao i dopunio Z. Balog

malim torusom kao jednim ukrasom. Iz prizmatične nadgradnje konzole u pravilnome luku izranjaju po dva rebra. Konzole su široke 15,2 cm, što je i širina rebra. Nema nikakve granice ili artikulacije koja bi odjeljivala konzole od stjecišta rebara. Jedna konzola sabire u sebe čak pet rebara, ona je postavljena na točki gdje se sva tri svodna jarma dodiruju, pa je šira od ostalih i jednostavnije izvedbe. Konzola na desnoj strani sjevernog izlaza iz zvonika nije očuvana, ali je prema očuvanom tragu bila smještena mnogo niže, na što ćemo se vratiti poslije. Presjek rebra jednostavna je kruškasta profilacija, na tjemenu ravno rezana, i kontinuiranim užljebljenjem prevedena u punu širinu.

Nalazi prilikom istraživanja 1990/91. pomogli su nam da iz fragmenata rekonstruiramo svodni sustav južnoga krila klaustara, te bar početak istočnoga i zapadnoga krila. Brojni fragmenti rebara jednakoga presjeka, kao rebra zvonika, ali polumjera zakrivljenosti odgovarajućeg kvadrata izvedenog iz širine hodnika, bili su dovoljni da potvrde pretpostavku o nadsvedenosti klaustara. Štoviše, polumjer pronađenih fragmenata varira u dvjema veličinama, $r=220$ i $r=240$, što upućuje na različit polumjer poprečnih i dijagonalnih rebara. To je bilo važno radi svladavanja razlike koja bi nastajala u visini svoda prilikom sudaranja poprečnih rebara. Nađeni fragmenti konzola pokazuju jednako oblikovanje kao konzole zvonika, ali veću dimenziju, punu širinu od 26 cm. Otisak konzole na zidu pronašli smo u južnom hodniku pored crkvenog portala, pa tragovi upućuju na pravilne kvadratične jarmove jednake dužine i

3. Rekonstrukcija samostana potkraj 15. stoljeća. Prema rezultatima istraživanja i prema Krištolovčevu opisu iz 17. stoljeća. (Rekonstrukcija Z. Balog)

širine. Konzole su smještene znatno niže od konzola u zvoniku, tako da većim promjerom luka rebra otprilike završavaju na istoj visini kao svod u zvoniku.

Nalaz konzola klaustra objasnio je i čudan smještaj konzole u zvoniku na izlazu prema zapadnom hodniku. Ta konzola istodobno pripada i svodu zvonika i hodniku klaustra, te, uz dva rebra zvonika, prihvaća i jedno rebro prvog jarma zapadnoga krila klaustra. Proširenje pak zvonika prema južnome krilu klaustra izvedeno je drukčije, što dokazuje da je klaustar rješavao majstor koji je sposoban praviti originalna rješenja problema na građevini.

Pri kraju južnoga krila, prema istoku, pronašli smo dva velika fragmenta (pokopana prilikom rušenja gotičkoga klaustra), koji su izvorno stajali na jugoistočnom uglu i nosili pet rebara triju jarmova hodniku. Na ovome mjestu stjечиšte rebara nije završavalo konzolom, nego se kao polustup (služba) spuštalo ravno dolje, završeno možda samo malo proširenom osnovicom. Slično smo rješenje vidjeli na klastaru u Ptuj, no tamo su sva stjечиšta rebara prema dvorištu završena polustupovima, a prema zgradi konzolama. Ne pretpostavljamo takvo rješenje u lepoglavskom samostanu jer nismo pronašli odgovarajuće fragmenate koji bi opravdavali takvu pretpostavku.

Za kat klaustra imamo malo građe. U zvoniku je očuvan ugaoni prostor hodnika s prozorom nad ulazom u samostan, ali to pripada problematici zvonika, što je posebna tema. I očuvane empure nad crkvenim prostorom u ovome kontekstu uzimamo samo kao dokaz da je klaustar imao kat, pa da je taj bio zatvorenog hodnika. Tragovi u zidu ne upućuju na nadsvođenje kata hodnika, te je vjerojatno bio otovreni grednjak krovišta.

Rekonstruirajući južno, te, analogno tome, istočno i zapadno krilo klaustra, otvorenim smo ostavili pitanje sjevernoga samostanskog krila. Je li hodnik klaustra bio povezan i odgovarajućim sjevernim krilom, ili je graditelj predvidio da s ove strane južno sunce iskoristi za samostanske ćelije, možemo samo nagađati. Češki su arheolozi pretpostavili i sjeverno krilo, premda ga njihove arheološke sonde nisu potvrdile. Prema dostupnim rekonstrukcijama, slični samostani u Hrvatskoj imali su katkada tri krila, a situacija se ponavlja upravo kod srednjovjekovnih pavlinskih samostana. Samostan u Kamenskom osnovan je tek nekoliko godina nakon lepoglavskog, iz istoga velikaškog kruga pokrovitelja, pa je na osnovi istraživanja pretpostavljen klaustar s triju strana hodnika¹¹. Zanimljivo je da je klaustar u Kamenskom jednakih dimenzija dvorišta, oko 10,8/10,8 metara, ali mu je hodnik osjetno uži. Trostrani hodnik klaustra pretpostavio je Z. Horvat i u pavlinskom samostanu Sv. Nikole u Modrušu¹². Nasuprot tome, spominjani samostan iz Ptuja¹³, a također i neki suvremeni mađarski primjeri, samostan dominikanci na otoku Sv. Margite¹⁴, te samostan dominikanaca u Budimu¹⁵ imaju

četverokriline klastre. Ovdje opet moramo podsjetiti na ulogu lepoglavskog objekta kao posrednika između Europe i Slavonije, pa je moguće da je riječ o originalnomu lepoglavskomu rješenju.

KAPELA DONATORA POKRAJ ZVONIKA

Prilikom uređenja Lauretanske kapele godine 1993. nalazi su nam pomogli da definiramo zapadno samostansko krilo, odnosno njegov južni dio. Tamo gdje su češki arheolozi rekonstruirali stubasto lomljenje vanjske fasade krila, temeljeći to na pretpostavci da su zidovi Lauretanske kapele izvorno gotički, istraživanjem smo utvrdili elemente za rekonstrukciju, koji česima nisu bili dostupni¹⁶. Osim fresaka na kapelnome zidu, koji se oslanja na zvonik, pronašli smo i jasno definirani jugozapadni ugao dvorane, ujedno ugao samostanskog kompleksa, te elemente koji upućuju da ovaj dio zapadnoga krila zauzima jedinstven prostor dimenzija oko 6,5 x 10,8 metara. Uzidana spolija, fragmenti rebara jednakoga presjeka, ali znatnije širine od onih u klastaru (19,5 cm), navode na neminovni zaključak da je prostor bio nadsveden. Lako možemo rekonstruirati dva jarma križnorebrastoga svoda, malo izdužena, ali u odnosu skladno uklopljena u dimenzije konstrukcije. Promjer rebrenog luka iznosi 8,6 m (uz manja odstupanja uzrokovana izbjegavanjem pravog kuta), što je točno dvostruko od promjera dijagonalnog rebara jarma klaustra. No o mjerama i proporcijama opširnije na kraju.

Prostor je oslikan, i to najmanje u dvije faze, pa pretpostavljamo da je bio reprezentativnog karaktera. Prepoznajemo ikonografski ciklus Isusove muke, i to u objema otkrivenim fazama fresaka, što upućuje na sakralni karakter prostora. Na ostatku freske mlađega sloja još su jasno uočljivi likovi u pozadini scene Raspeća, muškarac i žena u suvremenom kostimu iz 15. stoljeća, na žalost, ipak nepotpuno očuvani a da bi ih prema modnim detaljima točnije datirali. Zadovoljavamo se stoga slutnjom da se radi o donatorskom paru, nedvojbeno osobama iz kruga glavnih

¹¹ Z. Horvat: "Kamensko..."

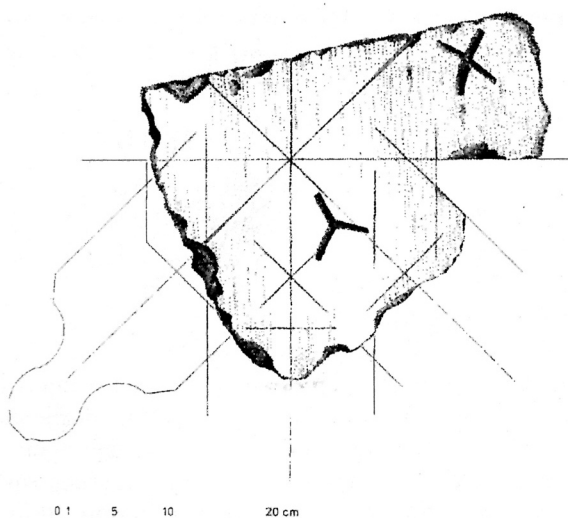
¹² Z. Horvat: "Srednjovjekovna arhitektura pavlinskih samostana u Hrvatskoj", u katalogu "Kultura pavlina", Zagreb, 1989., str. 102.

¹³ V. nap. 10.

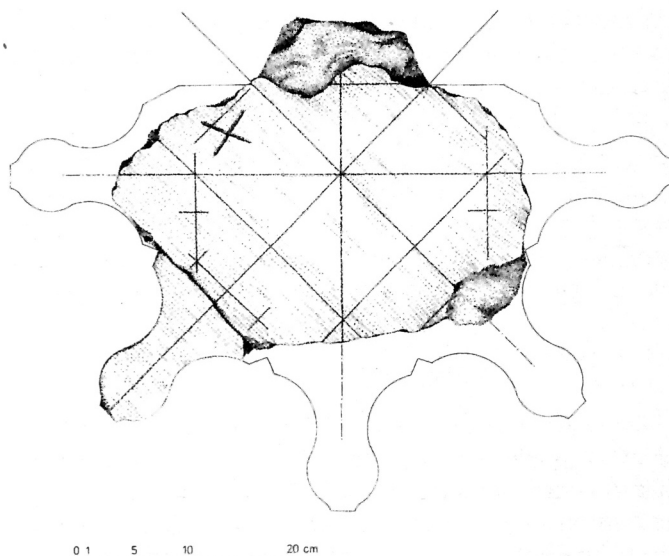
¹⁴ V. K. Irás-Melis: "Die Margareteninsel und ihre Klöster im Mittelalter", "Budapest in Mittelalter", Braunschweig, 1991., str. 410.

¹⁵ V. A. Végh - J. Zádor: "Spatmittelalterliche Architektur von Buda", "Budapest...", str. 302.

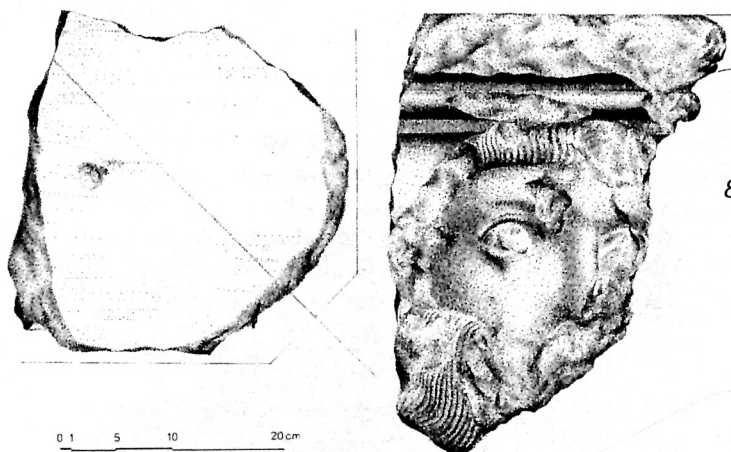
¹⁶ V. Z. Balog: "Arheološka..." str. 32 id.; Z. Balog: "Lauretanska kapela obitelji Drašković u bivšoj pavlinskoj crkvi u Lepoglavi - istraživanja 1993.", Lepoglavski zbornik 1993., Zagreb, 1994., str. 171 id.

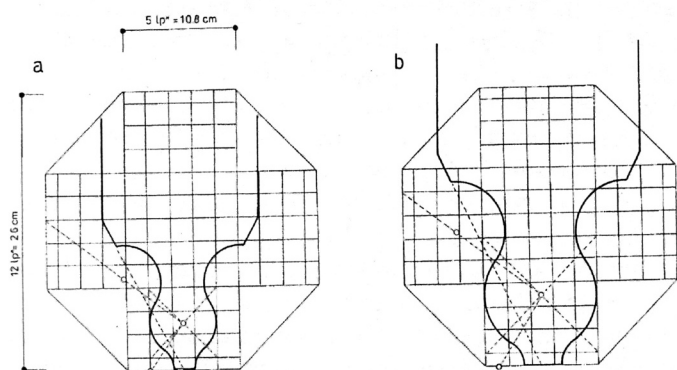
4. Konzola svoda zvonika. Na klesaniku vidljiv znak klesara. (Foto V. Bricelj 1990.)

5. Fragment konzole svoda klaustra nađen u blizini sjevernog portala prilikom istraživanja 1972. (Rekonstrukcija Z. Balog.)

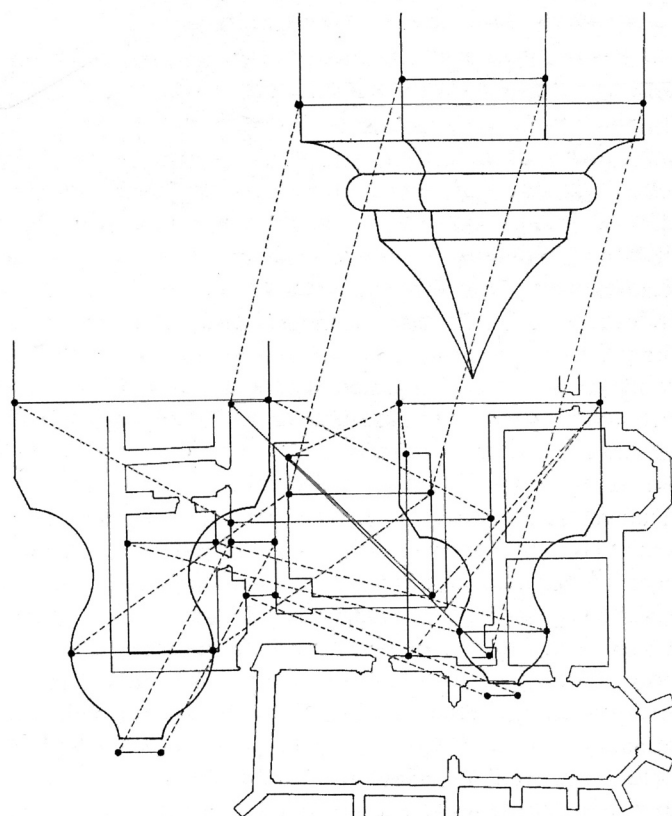

6. Fragment konzole s bradatom glavom. Pronađeno na nepoznatom mjestu u nepoznato vrijeme.

7. Konstrukcija rebra klaustra i rebra kapele donatora izvedena iz modula osnove 5/12 lp''.

8. Neki veličinski odnosi rebara svodova i konzole prema tlocrtu samostana. Svi su prikazani odnosi veličine 1:100.

pokrovitelja prve ili druge gotičke etape izgradnje samostana, te smo, u nedostatku potpunijih podataka, dvoranu prepoznali kao pomoćnu kapelu u samostanu, možda podignutu po posebnoj nakani donatorovoj.

U vezi s ovim prostorom možda je i nalaz konzole s bradatom glavom, nažalost veoma oštećene i nadene na nama nepoznatom mjestu, ali s još očuvanim dijelom profilacije abakusa i crtežom klesara, koji upućuje da se radi o uglovnoj konzoli koja nosi dijagonalno rebro.

KOMPARATIVNA ANALIZA

Konzole i rebra, kao oblikovno najkarakterističniji elementi građevinske plastike, tipični su za svoje vrijeme. Rebro odgovarajućeg presijeka nalazimo na mnogim gradilištima 15. stoljeća, u Hrvatskoj spomenimo crkvu Sv. Mihovila u Mihovljanu (fragmenti u Muzeju Međimurja - Čakovec), zvonik župne crkve u Krapini, franjevački samostan u šaregradu, gdje je građevinska aktivnost utvrđena oko 1420., samostan u Bijeloj a, osim toga, još niz spomenika srednjoevropskog prostora. Pronađeni su fragmenti rebra iz samostana dominikanki na otoku Svete Margarete u Budimpešti oblikom i dimenzijom blizanci lepoglavskog rebra, a na tom je samostanu utvrđena građevinska aktivnost i na prelasku iz 14. u 15. i pokraj 15. stoljeća. Jednak profil nalazimo u kapeli Svetoga Križa u Karlštejnu, građenoj ranije u 14. stoljeću. Možda nije neutemeljeno ovaj posljednji primjer, koji još k tome dolazi iz izvorišta srednjoevropske kasne gotike, pretpostaviti kao original ovom profilu rebra.

Konzola tipa obrnute osmerostrane piramide, ukrašena torusom, jednako je raširena, pa je samo na tlu Hrvatske i susjedne Slovenije nalazimo u mnoštvu primjera. Slične su izvedbe, premda u donjem dijelu obogaćene ukrasnim maskeronima i grbovima, konzole dominikanskoga klaustra u Ptujju. Isto tako i dimenzijama mnogo veća, a izvedbom bogatija crkva na Ptujskoj Gori više puta na konzolama i kapitelima ponavlja isti motiv. Na području Hrvatskog zagorja treba spomenuti crkvu Svetog Petra u Petrovskom, Svetu Mariju u Loboru, crkvicu Svete Ane u Plemenščini kod Pregrade, također konzola obogaćenih grbovima i floralnim ukrasom, te još neke objekte koje je zbog debelih premaza boje teško staviti u bliži kontekst. Ipak, važno je spomenuti da crkvice u Plemenščini na jednoj od konzola ima upravo grb Celjskih, istih koji su bili pokrovitelji lepoglavskog samostana. Konzolu oblikovanu slično lepoglavskoj našli smo u dalekom Lindaru. Profilacijom, doduše, nešto slabija (koliko se moglo ocijeniti pod naslagama boje), ali tožno jednakih mjera kao lepoglavska. Konzola u crkvi Svete Katarine, jednako je kao i ostali klesanci obilježena znakom klesara. No ono zbog čega je lindarsku konzolu važno istaknuti jest činjenica da se nalazi u prostoru s freskom datiranom u godinu 1409. Prihvatimo li dataciju

vjerodostojnom, na što upućuje sve drugo, imamo dokaz o istodobnom rasprostriranju stila po Istri, dok se još grade lepoglavski i ptujski samostan.

MJERE I KONSTRUKCIJSKI SUSTAV

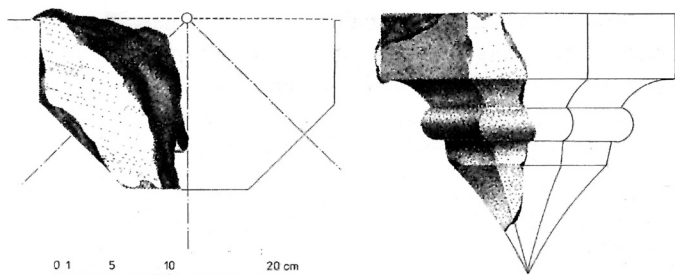
Prije je utvrđeno da se lepoglavski graditelj služi pariškom stopom veličine 32,5 cm, karakterističnom za difuziju praških Parlera u naše krajeve. No, dosljedna djeljivost većine velikih i malih mjera na samostanu mjerom od oko 21,6 cm, što odgovara 2/3 pariške stope, navodi nas na pretpostavku korištenja posebne karakteristične mjere na lepoglavskom gradilištu (lp'). Da se ne radi o mjeri od 8 palaca, dokazuje činjenica da se jednakom dosljednošću koristi mjera od 2,16 cm, a također i niz drugih mjera koje proizlaze iz dekatske nadgradnje ovakvoga mjernog sustava. Rebro klaustra nije širine 1/2 stope, odnosno 16,25 cm, nego tek neznatno uže, 15,2 cm, što je upravo 7 pretpostavljenih lepoglavskih mjera (lp'').

U srži je konstrukcijskog sustava oktagon baziran na Pitagorinu trokutu 5/12/13, izveden u lp'', promjera 26 cm, te je točno ubilježen u bazu konzole svodnog sustava klaustra. Jednako tako i ostali detalji, pronađeni i rekonstruirani, dosljedno proizlaze iz istoga konstrukcijskog modula, a posebno smo ga ispitali na nizu detalja: presjeku rebra klaustra i donatorove kapele, presjeku šprljka crkvenoga prozora, presjeku profilirane baze sokla, izgledu velike i male konzole svoda klaustra, i tamo još mnogim drugim detaljima. No, i gdje detalji nisu doslovno čitljivi iz istoga modula, tu proizlaze iz istog principa, a dosljedno je prepoznatljiva uporaba sustav mjera lp' i lp''.

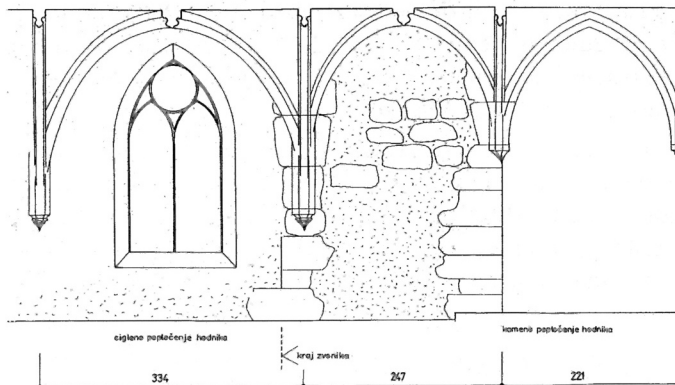
MIKROKOZMOS I MAKROKOZMOS

U Univerzumu srednjovjekovnog čovjeka postoji suovisnost dijelova i cjeline, koja nije uvjetovana samo estetski, nego se smatra i etičkim zakonom, jer je u srednjem vijeku teško i razlučiti estetiku od etike. Suovisnost cjeline o detalju nije samo pitanje dobrog ukusa, to je obvezno ponavljanje sveprožimajućega principa Univerzuma, koji je čitav i u svakoj pojedinosti prožet istim stvaralačkim genijem. To je možda najdosljednije ponovljeno u umijeću graditeljstva. Majstor graditelj, gradeći božanskim dopuštenjem kuću Božju, osjeća se toliko sličnim Stvoritelju da svaki njegov čin od osnove do konačne izvedba mora biti prožet duhom uzvišenoga stvoriteljskog čina. Štoviše, mali otkloni od pravog kuta možda su namjerne pogreške da bi se izbjegao prevelik stvaraočev ponos, kojim bi se odveć približio savršenstvu.

Misao vodilja korespondentnog univerzuma jest analogija makrokozmosa i mikrokozmosa. Jednako kao što izgradnju crkve uvjetuje slika univerzuma, tako i svaka pojedinost na građevini mora odgovarati zamisli cjeline. Male dimenzije elemenata klaustra (presjeci rebra, konzole itd.), dosljedno se ponavljaju u tlocrtnoj osnovi, ali uvećane za stotinu puta (novi dokaz prevlasti dekatskog sustava u

9. Konzola svoda crkvice svete Katarine u Lindaru. (Foto Z. Balog 1994.)

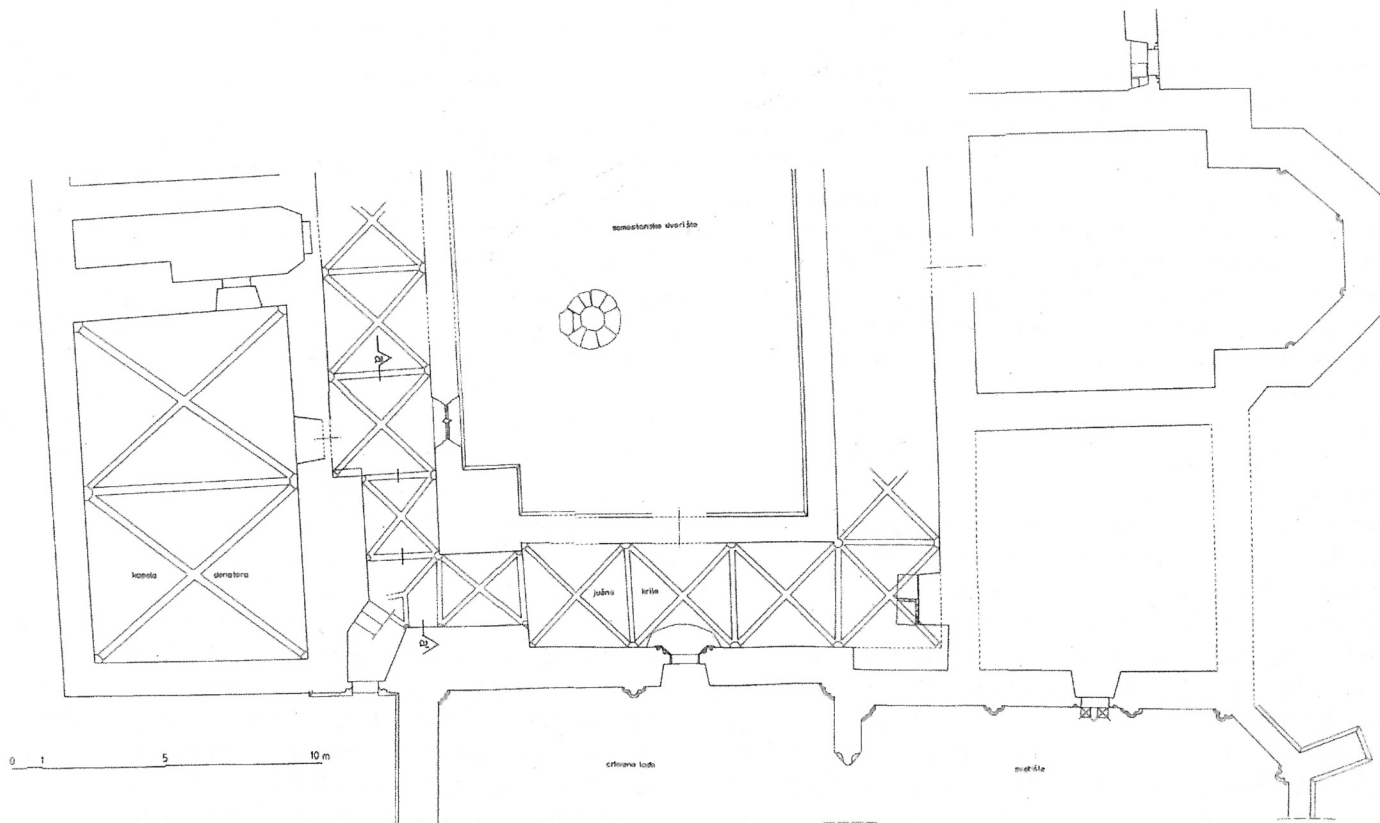

10. Presjek zvonika i dijela zapadnoga krila klaustra u razini prizemlja. Prozor je pretpostavljan, ostalo prema nalazima istraživanja 1990./91. (Rekonstrukcija Z. Balog)

školovanju lepoglavskog majstora). Broj korespondencija toliko je velik i ponavljanje toliko dosljedno da isključujemo niz koincidencija, kakve se nužno pojavljuju među toliko velikim brojem mjera, ali ne tako dosljedno.

S obzirom na analizu klaustra, izvedbu detalja, proračuna, primjenjenih konstrukcijskih sustava, prepoznavanje utjecajnih sfera, možemo zaključiti: Lepoglavski je samostan djelo visokostručnog majstora voditelja gradilišta, s iskustvom

11. Tlocrtna rekonstrukcija klaustra lepoglavskog samostana u 15. stoljeću, na osnovi istraživanja 1972., 1973., 1990./91. i 1993. Rekonstrukcija ne obuhvaća sjeverno krilo, sakristija je prihvaćena hipotetički prema elaboratu SUPRPMO, premda ni istraživanja Čeha, ni naša istraživanja nisu potvrdila takvu dispoziciju. (Rekonstrukcija Z. Balog)

velikih gradilišta poput Ptujске Gore, bliskoga izvorištima srednjoeuropske kasne gotike, objekt nedovoljno prepoznat u značenju za daljnje širenje kasne gotike u tijeku 15. stoljeća prema jugu Hrvatske.

Na osnovi ranijih istraživanja arheologa iz Praga 1972. i 1973., te na temelju vlastitih istraživanja 1990./91. i 1993., autor rekonstruira izvorni izgled klaustara lepoglavskog samostana, sagrađenog u 15. stoljeću, srušenog polovicom 17. stoljeća, prilikom proširenja samostana. Kao materijal za rekonstrukciju poslužili su ostaci na sjevernom zidu crkvene lađe, fragmenti nađeni prilikom iskopavanja, te jedini sačuvani dio klaustara, jugozapadni ugao klaustara uklopljen u prizemlje zvonika.

S obzirom na to da je materijal bio dovoljan za iscrpnu rekonstrukciju najmanje tri krila klaustara, izvedena je stil-ska analiza, te pokušaj uspoređivanja samostana s nekim suvremenim i prethodećim srodnim objektima. Lepoglavski je klaustar na crti širenja srednjoeuropske kasne gotike, s izvorištem u Pragu, a smjerovima širenja preko Mađarske, Ptujске Gore u Sloveniji, od koje se uspostavlja izravna veza prema Lepoglavi.

Hodnik klaustara bio je nadsveden pravilnim jarmovima križnorebrastoga svoda, oslonjenog na konzole, te je obilovao stilski zanimljivim detaljima, portalima i pojedinačnim rješenjima geometrijskih problema. Pojedina rješenja dokazuju prisutnost visokostručnog majstora, sposobnog za originalna rješenja.

Zlatan Balog

THE GOTHIC CLOISTER OF THE PAULITE MONASTERY IN LEPOGLAVA

On the basis of earlier research by Czech archeologists (1972 /1973) and his own research conducted in 1990/91 and 1993, the author reconstructs the original design of the cloister of the monastery in Lepoglava built in the fifteenth century and destroyed in the mid-seventeenth century, when the monastery was reconstructed/enlarged. In his research he relied on the remains of consoles and ribs on the north wall of the church, fragments of the original cross-ribbed vaults found during excavation, and the only surviving part of the cloister, its south-west corner now incorporated into the ground floor of the church tower.

The author concludes that these remains were a sufficient basis for a detailed reconstruction of three sides of the cloister (south, west and east). He then undertakes a stylistic analysis of these reconstructed parts and a comparison of the monastery with some other similar buildings built at the same time or before. He argues that the Lepoglava cloister is an example of Central-European Late Gothic architecture originating in Prague, later spreading across Hungary to Ptujсka Gora in Slovenia and from there directly towards Lepoglava.

The research shows that the cloister corridor had cross-ribbed vaulting resting on consoles and abounded in interesting details, portals and individual solutions of geometrical problems. Some of these solutions show that their author was a highly competent and original builder.